

DRAMA I METODA PROJEKTOWA W EDUKACJI OBYWATELSKIEJ

Zbiór dobrych praktyk na
podstawie projektu "Obywatel PRO"

Projekt współfinansowany przez Szwajcarię w ramach
szwajcarskiego programu współpracy z nowymi krajami
członkowskimi Unii Europejskiej.

Projekt Obywatel PRO był realizowany przez Stowarzyszenie Praktyków Dramy STOP-KLATKA oraz Fundację Rozwoju Dobre Życie od marca 2013 do września 2014 roku. Działania realizowaliśmy w czterech szkołach ponadgimnazjalnych:

- Liceum Ogólnokształcącym im. Piotra Skargi w Grójcu,
- Zespole Szkół im. Stanisława Staszica w Małkini Górnej,
- Liceum Ogólnokształcącym im. Adama Mickiewicza w Strzyżowie,
- II Liceum Ogólnokształcącym im. Konstytucji 3 Maja w Krośnie.

Zaczęliśmy od nawiązania współpracy z nauczycielami i samorządem szkolnym oraz od krótkich warsztatów promocyjnych w każdej ze szkół. Następnie wyłoniliśmy szesnastoosobowe grupy uczniów chętnych do działania na rzecz swoich społeczności. Każda z grup przeszła dwuetapowy proces edukacji obywatelskiej. Pierwszym elementem były warsztaty dramowe przygotowujące młodzież do jej autorskich inicjatyw obywatelskich. Podczas siedmiu cotygodniowych spotkań uczniowie i uczennice dowiedzieli się m.in. czym jest kapitał społeczny oraz jak i dlaczego warto go pomnażać, ćwiczyli wzajemną współpracę oraz badali zasoby swojego otoczenia.

Obszarem tematycznym zamykającym cykl warsztatów było przygotowanie młodzieży do pracy projektowej, by w kolejnym etapie mogła samodzielnie i świadomie zaplanować i zrealizować własne akcje obywatelskie.

Niniejszy artykuł jest podsumowaniem doświadczeń i sprawdzonych praktyk zdobytych przez Stowarzyszenie i Fundację w trakcie realizacji projektu. Zapraszamy do lektury!

Agnieszka Buśk

Drama a edukacja obywatelska

Drama stosowana to przede wszystkim metoda pracy edukacyjnej. Podczas warsztatów prowadzący lub prowadząca stwarza uczestnikom fikcyjny świat, w którym mogą analizować i rozwiązywać sytuacje problemowe. Dzięki temu, że działania, które podejmują uczestnicy, realizowane są w płaszczu roli i fikcyjnym kontekście, mogą oni bezpiecznie eksperymentować z możliwymi reakcjami na swoje postępowanie. Po zakończeniu działań i wyjściu z ról, trener lub trenerka omawia doświadczenia z fikcyjnego świata, a wspólne wnioski przenosi wraz z uczestnikami na ich rzeczywistość. Drama jest metodą osadzoną w nurcie experiential learning (uczenie przez doświadczenie), jednak jej podstawowym wyróżnikiem jest bezpieczne doświadczanie. Po wyjściu z ról omawia się zachowanie i działanie odgrywanej postaci, a nie uczestnika we własnej osobie.

Jak zatem wykorzystać potencjał dramy w edukacji obywatelskiej? W ramach projektu „Obywatel PRO” przy użyciu ćwiczeń dramowych przygotowaliśmy młodzież między innymi do poznania zasad funkcjonowania instytucji w ich miejscowościach oraz szukania odpowiedzi na lokalne potrzeby w oparciu o własne zasoby. Poniżej zamieszczam opisy dwóch ćwiczeń dramowych używanych przez nas na warsztatach edukacyjnych.

Oswoić nieznane...

Kiedy rozpoczęliśmy pierwsze zajęcia w ramach projektu, młodzi często powtarzali, że niewiele będą mogli zrobić, ponieważ nigdy nie załatwiali formalności, a „trzeba wiedzieć do kogo pójść i jak rozmawiać”. Mieli na myśli urzędy i lokalne instytucje oraz to, że sami nie mają doświadczenia w kontakcie z nimi. Dlatego zależało nam, aby zachęcić ich do podjęcia wyzwania i potraktowania urzędu jako partnera do wspólnych inicjatyw. Największą trudnością była dla uczestników nieznamość zasad funkcjonowania takiego urzędu oraz przekonanie, że są po tak zwanej drugiej stronie barykady, że urzędnicy celowo blokują pewne działania, bezsensownie odsyłają od okienka do okienka itd.

W nawiązaniu do powyższej sytuacji postanowiliśmy stworzyć świat fikcji poruszający analogiczny problem. Aby zadbać o atmosferę bezpieczeństwa, szukaliśmy kontekstu, który będzie odległy od urzędowych realiów, tak by nie podsycać jeszcze mocniej oporu przed ich poznaniem. Ostatecznie stanęło na małej wyspie, gdzie żyje plemię o własnej kulturze, pielęgnujące swoje rytuały. W tym świecie pojawiają się dwie grupy: jedna większa – tubylców oraz druga – kilkusobowa grupa odkrywców. Podróżnicy zbierający informacje o ciekawych miejscach na ziemi pojawiają się na wyspie, by poznać jej historię i tradycje. Zderzają się z bardzo specyficzną kulturą, zwyczajami, czasami nie rozumieją języka i zachowania tubylców, jednak dążą do celu i szukają potrzebnych im informacji. Poniżej znajdują się opisy ról mieszkańców wyspy i podróżników, które wykorzystywaliśmy podczas warsztatów. Wzmacniając kreowanie konwencji wyspy zastosowaliśmy maski, stroje (plecaki, czapki dla podróżników) oraz dźwięki oceanu.

Zadaniem grupy tubylców jest przeczytać opis, przygotować swoje maski, wymyślić jakie święto będą obchodzić i jaki rytuał będzie mu towarzyszył. Następnie wybierają sobie konkretne role do improwizacji.

MIESZKAŃCY WYSPY

W związku z tym, że wszyscy nosicie maski, wyglądacie bardzo podobnie. Na pierwszy rzut oka nie widać panującej hierarchii. Nie boicie się przybyszów, ale jeśli tacy pojawią się na wyspie, sami z siebie nawiązujecie z nimi kontaktu, po prostu wykonujecie swoje codzienne czynności. Z przybyszami może rozmawiać król lub inna osoba przez niego wskazana. Jeżeli mieszkaniec wyspy zostanie skierowany do rozmowy przez króla, wychodzi z uśmiechem do podróżników, aby porozmawiać. Dziś na waszej wyspie trwa doroczne święto. Mieszkańcy wiedzą od lat, że wtedy mogą pojawić się jacyś podróżnicy. Jeśli tak się stanie i za pozwoleniem króla ktoś z Was będzie z nimi rozmawiać, to macie świadomość, że możecie mówić o wszystkim oprócz samego święta. O święcie opowiada tylko Wasza Szamanka. Mieszkańcy mogą ewentualnie pokazać na czym polega Wasz rytuał, mogą też za zgodą seniora zaprosić gości do uczestnictwa we wspólnej zabawie.

Ważne osoby na wyspie

Szamanka – posiada wyczerpującą wiedzę na temat święta. Jej zadaniem jest przekazywanie tej wiedzy każdemu, kto zapyta, nawet obcemu, ale objęta jest pewną zasadą: może udzielać odpowiedzi tylko i wyłącznie wtedy, gdy pytanie będzie napisane na kartce. Jeśli zapytać ją w ten sposób, odpowie bardzo wyczerpująco na pytanie.

Król – mieszkańcy okazują mu szacunek jako władcy; on decyduje, kto nawiąże kontakt z przybyszami, a jeśli zechce – może też sam z nimi porozmawiać. Uczestniczy w rytuałach na równi z mieszkańcami.

Senior – osoba, którą wszyscy otaczają szacunkiem, inicjuje rytuały, przewodniczy tubylcom w zabawach. Nie rozmawia z przybyszami, ale na prośbę mieszkańców wyspy może wydać decyzję o zaproszeniu przybyszy do wspólnej zabawy i wtedy za pośrednictwem któregoś z tubylców podróżnicy dołączają.

Zadaniem grupy podróżników jest przeczytać opis, skomponować sobie strój oraz opracować wspólną strategię działania.

PODRÓŻNICY

Wybraliście się właśnie w podróż, której celem jest poznanie kultury nowo odkrytej wyspy. Chcecie poznać mieszkańców, ich zwyczaje i tradycje. Wiecie, że aktualnie mieszkańcy są w trakcie obchodów swojego święta, macie nadzieję, że w związku z tym uda Wam się dowiedzieć jakie mają rytuały itp. Po tej wizycie zamierzacie napisać artykuł do prasy podróżniczej o swoim odkryciu. Za chwilę dopłyniecie do owej wyspy, więc zaczynacie tworzyć wspólną strategię na zdobycie jak największej ilości informacji.

Kiedy grupa mieszkańców już się przygotowuje do święta, a grupa podróżników stworzy równoległe strategię zdobywania informacji, włączamy w głośnikach odgłosy oceanu i uczestnicy zaczynają improwizować. Czas trwania improwizacji zależy z jednej strony od tego, jak podróżnicy w rolach radzą sobie ze zdobywaniem informacji, ale też od tego, jak długo uczestnicy utrzymują wysoki poziom zaangażowania w odgrywane role.

Po zakończeniu improwizacji i wyjściu z ról osoba prowadząca omawia z uczestnikami ich refleksje na temat procesu zdobywania informacji przez obie grupy. Zwraca uwagę na to, co ułatwiało i co utrudniało im wzajemną wymianę. Następnie wspólnie z uczniami szuka odniesienia doświadczeń ze świata fikcji do ich rzeczywistości.

Uczniowie, podając różne sytuacje analogiczne do tego, co podróżnicy przeżyli na wyspie, najczęściej wymieniali różnego typu urzędy. Mówili, że wchodząc tam często nie rozumieją procedur, ale też wpadają w pułapkę oceniania po pozorach: „Nic się nie da załatwić”, „Urzednicy są nieprzychylni” itd. W kolejnym kroku szukaliśmy drogi do poznania Urzędu Gminy z miejscowości młodzieży. Uczniowie, realizując badanie potrzeb w swojej społeczności, mieli za zadanie odwiedzić też urząd gminy i zdobyć niezbędne informacje. Ćwiczenie dramowe miało na celu pokazać im perspektywę drugiej strony i zachęcić do zmierzenia się ze swoimi wyobrażeniami. Kiedy później odwiedzaliśmy urząd, okazywało się, że przy znajomości obowiązujących procedur z łatwością można uzyskać pomoc.

Doskonałym podsumowaniem skuteczności tego ćwiczenia jest wypowiedź uczestniczki w jednej ze szkół:

„Byłam przekonana, że ten dyrektor nie chce z nami rozmawiać, bo uważa nas za dzieci, ale kiedy po zajęciach postanowiliśmy spróbować z nim porozmawiać, okazało się, że on nie robi tego ze złej woli. Po prostu ma tak zapelniony kalendarz, że trzeba się z nim umawiać z dużym wyprzedzeniem”.

Policjantka, burmistrz a może proboszcz?

Innym przykładem zastosowania świata fikcji przetestowanym przez nas w projekcie „Obywatel PRO” są improwizacje zespołowe w zróżnicowanych rolach. Wprowadzały one do planowania własnych inicjatyw społecznych w odpowiedzi na konkretne potrzeby. W naszym przypadku grupy uczniów były szesnastoosobowe, więc uczestnicy improwizowali w dwóch równoległych zespołach. Uczniowie losowali role, zapoznali się z nimi i tworzyli daną postać w oparciu o stroje i rekwizyty przyniesione przez osobę prowadzącą. Stali się mieszkańcami jednego miasteczka i w tzw. płaszczu eksperta wspólnie spotkali się na zebraniu, aby rozwiązać lokalny problem.

Przykładowe role dla dwóch grup:

Burmistrz

Jesteś burmistrzem w miasteczku Pomocowo od 2 lat. Zależy Ci na rozwoju regionu i Pomocowa, dlatego dbasz o to, by pozyskiwać nowe dotacje na ważne projekty. Ostatnio dzięki Twojej przedsiębiorczości odremontowano chodniki przy fontannie. Po pracy chętnie spotykasz się ze znajomymi z dawnych lat. Latem zapraszasz ich na ucztę, które samodzielnie przygotowujesz – gotowanie to Twoja wielka pasja.

Burmistrz

Jesteś burmistrzem w miasteczku Pomocowo od 2 lat. Zależy Ci na rozwoju regionu i Pomocowa, dlatego dbasz o to, by pozyskiwać nowe dotacje na ważne projekty. Ostatnio dzięki Twojej przedsiębiorczości odremontowano chodniki przy fontannie. Po pracy chętnie spotykasz się ze znajomymi z dawnych lat. Latem zapraszasz ich na ucztę, które samodzielnie przygotowujesz – gotowanie to Twoja wielka pasja.

Ksiądz

Jesteś proboszczem w Pomocowie od 12 lat. Po zakończeniu seminarium duchownego trafiłeś od razu tutaj i szybko pokochałeś miasteczko i ich mieszkańców. Chciałbyś, by twoje kazania trafiały do serc wiernych i motywowały ich do bycia dobrymi i żyjącymi blisko Boga ludźmi. Masz duży dystans do życia i poczucie humoru. Od małego piszesz wiersze – pomaga Ci to przygotowywać kazania.

Lekarz

Jesteś lekarzem w Pomocowie od 12 lat. Pracujesz tutaj od zakończenia studiów, szybko pokochałeś miasteczko i ich mieszkańców. Zależy Ci na tym, by leczyć jak najlepiej potrafisz. Masz duży dystans do życia i dobre poczucie humoru. Od dziecka piszesz wiersze – pomagają Ci to zachęcaniu pacjentów do dbania o siebie.

Dyrektor Domu Kultury

Od 20 lat pracujesz w Domu Kultury w Pomocowie. To twoje rodzinne miasto. Chcesz sprawić, by tętniło w nim życie kulturalne. Wierzysz, że w każdym człowieku jest jakiś potencjał. Starasz się urozmaicać ofertę zajęć i wydarzeń, by każdy mógł coś znaleźć dla siebie. Po pracy chętnie siadasz w parku i rozmawiasz z mieszkańcami. Interesuje cię, co dla nich jest ważne. Czasem pod wpływem tych rozmów malujesz w domu obrazy. Może kiedyś zorganizujesz ich wystawę?

Wodzirej na weselach

Od 20 lat grasz na weselach w Pomocowie. To twoje rodzinne miasto. Chcesz, by tętniło w nim życie kulturalne. Wyszukujesz nowinki muzyczne, by w ten sposób dostarczać ludziom kulturę. Po pracy chętnie siadasz w parku i rozmawiasz z mieszkańcami. Interesuje cię, co dla nich jest ważne. Czasem pod wpływem tych rozmów malujesz w domu obrazy. Może kiedyś zorganizujesz ich wystawę?

Policjant

Od 5 lat pracujesz jako policjant w Pomocowie. To było twoim marzeniem od dziecka. Praca wymaga od ciebie dużo zaangażowania, ale daje też poczucie, że robisz coś dobrego dla mieszkańców. W weekendy grasz w piłkę nożną w hali sportowej. Co roku w Dzień Dziecka organizujesz mecze rodzinne. Lubisz, gdy twoi najbliżsi mogą razem się dobrze bawić.

Strażak

Od 5 lat pracujesz jako strażak w Pomocowie. To było twoim marzeniem od dziecka. Praca wymaga od ciebie dużo zaangażowania, ale daje też poczucie, że robisz coś dobrego dla mieszkańców. W weekendy grasz w piłkę nożną w hali sportowej. Co roku w Dzień Dziecka organizujesz mecze rodzinne. Lubisz, gdy twoi najbliżsi mogą razem się dobrze bawić.

Dyrektorka szkoły

Od 4 lat jesteś dyrektorem szkoły podstawowej w Pomocowie. Lubisz swoją pracę, wierzysz, że możesz dużo zdziałać dla dzieci z miasteczka. Dbasz o wysoką jakość nauczania, ale zależy ci też na tym, by każde dziecko miało równy dostęp do edukacji. Często zostajesz po pracy, by porozmawiać z rodzicami, lepiej poznać ich sytuację rodzinną. Kiedyś marzyłeś o tym, by być aktorką. Swoje zamiłowania realizujesz w piątkowe wieczory, grając z rodziną w kalambury.

Nauczycielka

Od 4 lat jesteś nauczycielką w szkole podstawowej w Pomocowie. Lubisz swoją pracę, wierzysz, że możesz dużo zdziałać dla dzieci z miasteczka. Dbasz o wysoką jakość nauczania, ale zależy ci też na tym, by każde dziecko miało równy dostęp do edukacji. Często zostajesz po pracy, by porozmawiać z rodzicami, lepiej poznać ich sytuację rodzinną. Kiedyś marzyłeś o tym, by być aktorką. Swoje zamiłowania realizujesz w piątkowe wieczory, grając z rodziną w kalambury.

Kasjerka na dworcu PKS

Pracujesz jako kasjerka na dworcu PKS w Pomocowie. Od zawsze chciałeś podróżować. Dzięki swojej pracy masz prawo do bezpłatnych przejazdów, co chętnie wykorzystujesz w dni wolne od pracy. Zwiedzasz bliższe i dalsze zakątki, bierzesz udział w imprezach organizowanych w okolicznych miejscowościach. Uwielbiasz fotografować, z każdej swojej wyprawy przywozisz mnóstwo dobrej jakości zdjęć.

Kierowca PKS

Pracujesz jako kierowca PKS w Pomocowie. Od zawsze chciałeś podróżować. Dzięki swojej pracy masz prawo do bezpłatnych przejazdów, co chętnie wykorzystujesz w dni wolne od pracy. Zwiedzasz bliższe i dalsze zakątki, bierzesz udział w imprezach organizowanych w okolicznych miejscowościach. Uwielbiasz fotografować, z każdej swojej wyprawy przywozisz mnóstwo dobrej jakości zdjęć.

Właściciel supermarketu

Już od ukończenia podstawówki miałeś pręczenie, że będziesz prowadzić własny biznes. Uważasz, że warto podejmować ryzyko i walczyć o swoje. Dzięki swojej firmie dobrze zarabiasz i chętnie pomagasz krewnym, którym się nie poszczęściło. Masz dużo kontaktów w Pomocowie i jeśli coś jest potrzebne, wiesz do kogo zadzwonić. Nieraz korzystałeś z tego, by pomóc swoim sąsiadom. Uwielbiasz szarady, krzyżówki.

Właściciel kiosku

Już od ukończenia podstawówki miałeś pręczenie, że będziesz prowadzić własny biznes. Uważasz, że warto podejmować ryzyko i walczyć o swoje. Dzięki swojej firmie dobrze zarabiasz i chętnie pomagasz krewnym, którym się nie poszczęściło. Masz dużo kontaktów w Pomocowie i jeśli coś jest potrzebne, wiesz do kogo zadzwonić. Nieraz korzystałeś z tego, by pomóc swoim sąsiadom. Uwielbiasz szarady, krzyżówki.

Restauratorka

Dostałaś lokal po wujku, który wyjechał za granicę. Zawsze lubiałaś gotować i chętnie przygotowywałaś obiady dla rodziny. Masz dobre wycucie smaku i oryginalnych połączeń. Lubisz, gdy danie jest ładnie podane. Dbasz o szczegóły, także w swoim ubiorze. Sama szyjesz sobie ubrania, inspiracje czerpiesz z internetu. Tam można znaleźć wszystko.

Właścicielka fastfood

Dostałaś lokal po wujku, który wyjechał za granicę. Zawsze lubiałaś gotować i chętnie przygotowywałaś obiady dla rodziny. Masz dobre wycucie smaku i oryginalnych połączeń. Lubisz, gdy danie jest ładnie podane. Dbasz o szczegóły, także w swoim ubiorze. Sama szyjesz sobie ubrania, inspiracje czerpiesz z internetu. Tam można znaleźć wszystko.

Trener lub trenerka wprowadzają grupę w fabułę, opowiadając o ważnym zebraniu, które zwołał i zamierza poprowadzić burmistrz. Pracownicy Urzędu Miasta zrobili ankietę wśród mieszkańców, z której wynika co jest najważniejszą potrzebą miasteczka. W związku z tym, że w budżecie miejskim zostało bardzo mało środków, trzeba poszukać rozwiązania niewymagającego praktycznie żadnych nakładów. Burmistrz w każdej z grup otrzymuje kopertę z opisanym problemem i zadaniem zespołów jest opracować jego rozwiązanie w określonym czasie. Grupy tworzą plan działań i opisują zakładane rezultaty.

W kopertach są opisy następujących problemów:

W naszym miasteczku, które łącznie liczy 2000 osób, jest około 400 dzieci w wieku 2-16 lat. To 1/5 wszystkich mieszkańców. Z ankiet wynika, że w Pomocowie przedstawiciele tej grupy nie mają co zrobić ze swoim wolnym czasem. Chodzą do szkoły, potem odrabiają lekcje, grają w gry komputerowe, przeglądają strony internetowe. Nie ma oferty działań, które umożliwiłyby integrację dzieci i młodzieży oraz takich, które rozwijałyby ich zainteresowania. W budżecie brakuje środków na takie przedsięwzięcia, lecz być może da się je zorganizować, unikając kosztów...

W naszym miasteczku działa Dom Seniora dla około 100 osób. Jego podopieczni to nie tylko mieszkańcy Pomocowa, ale też seniorzy z innych miejscowości. Tegoroczna zima uniemożliwiła wielu rodzinom, szczególnie tym mieszkającym daleko, odwiedzenie swoich bliskich. Dyrekcja i kadra Domu Seniora twierdzi, że w związku z tym podopieczni stracili radość życia. Szczególnie, że nawet na Święta Bożego Narodzenia było niewielu odwiedzających. Z relacji dyrekcji wynika, że seniorzy potrzebują kontaktu, lubią kiedy ktoś się nimi interesuje, lubią niespodzianki. Być może udałoby się im zrekompensować samotne święta oraz mocniej włączyć w życie miasteczka...

Uczniowie w rolach szukają rozwiązań przedstawionych problemów, a następnie prezentują swoje pomysły. Po wyjściu uczestników z ról osoba prowadząca omawia z młodzieżą proces dochodzenia do rozwiązania i wykorzystane przy tym zasoby postaci. Następnie przekłada te doświadczenia na teorię tworzenia projektu, by za chwilę młodzież mogła sama zaplanować swoje działania w lokalnej społeczności.

Co daje bycie w rolach?

Uczestnicy projektu „Obywatel PRO” zostali zapytani na koniec działań projektowych o to, co najbardziej zapamiętali z kilkumiesięcznego procesu. Ponad połowa z nich odpowiedziała, że w pamięć zapadły warsztaty, na których uczestnicy mogli się wcielić w różne postaci.

Padły wypowiedzi:

„Fajnie było być księdzem i zobaczyć jak to jest; normalnie nigdy nie miałbym takiej możliwości!”

„Super było to, że mogłem się wczuć w daną osobę, jak to odczuwa, organizuje.”

„Byłam w roli, która zawsze mnie interesowała; ciekawa byłam jak to jest być policjantką i wreszcie mogłam to zobaczyć.”

Drama otwiera przed uczestnikami drzwi do świata, w którym można bezpiecznie eksplorować nowe role, sytuacje, szukać mniej lub bardziej twórczych rozwiązań. Bycie w rolach, improwizowanie z różnymi postaciami daje możliwość zobaczenia innej perspektywy. Konflikt i problem są motorem napędowym działania w rolach, angażują uczestników i skłaniają do szukania drogi wyjścia. Pracując z młodzieżą w obszarze edukacji obywatelskiej warto sięgać po narzędzia bazujące na aktywności uczestników, w końcu postawa obywatelska to postawa aktywna.

Aleksandra Chodasz

Metoda projektowa w edukacji obywatelskiej młodzieży

Praca metoda projektową polega na przejściu wspólnie z młodzieżą ścieżką od zauważenia ważnych potrzeb w otoczeniu społecznym do zaplanowanego działania odpowiadającego na wybrane z nich. To narzędzie, które pokazuje w praktyce, że **w strefie wpływu młodzieży jest więcej niż się często wydaje** – jej samej i dorosłym oraz instytucjom, które wyznaczają ramy działania, często zbyt wąskie, by pomieścić potencjał młodzieży.

„Jesteśmy za młodzi, nikt nas nie potraktuje poważnie” – słyszeliśmy niejednokrotnie, rozpoczynając rekrutację do programu „Obywatel PRO”. Jednak z czasem okazało się, że młodzi przestali patrzeć na samych siebie przez pryzmat ograniczeń i barier, których nie brakuje szczególnie w mniejszych miastach, a w takich realizowaliśmy nasz program. Wzmocnieni początkowymi sukcesami w środowisku szkolnym – jak choćby udana kampania do samorządu szkolnego czy inauguracja programu uwzględniająca ich pomysły, bazująca na potencjale i zaangażowaniu oraz wsparciu trenerów, tutorek i nauczycieli – uwierzyli, że mogą wiele zdziałać. Kolejne podejmowane przez nich inicjatywy, wychodzące już poza szkołę, pokazały im, że mają równe prawa do działania w środowisku i w „świecie dorosłych”. Ewaluacja programu pokazała, że u blisko 80% uczestniczek i uczestników nastąpił wzrost zaangażowania w działania na rzecz otoczenia oraz chęci uczestniczenia w wolontariacie i innych aktywnościach obywatelskich. Jak powiedziała jedna z uczestniczek:

Przed projektem byłam pewna, że młodzież nie jest w stanie nic zdziałać na rzecz miasta – że nie damy rady przejść przez biurokrację gminy czy zapracowanie burmistrza. Jednak, jak to się mówi, nie taki diabeł straszny i teraz widzę, że chce to móc – wystarczy tylko trochę cierpliwości. Trzeba wyznaczać sobie małe cele i do nich dążyć, by później uzyskać wymarzony efekt.

Inny z uczestników dodaje:

Mam poczucie, że moje działania mogą mieć pozytywny wpływ na życie mieszkańców mojej miejscowości. Wcześniej wydawało mi się, że ludzie z dobrym pomysłem, lecz z brakiem możliwości jego wykonania, z góry są skazani na porażkę. Dzisiaj wiem, że przy dużej motywacji i chęciach można zdziałać prawie wszystko.

Młodzież, która w „Obywatelu PRO” tworzyła filmy, debaty, przedstawienia, happeningi i inne akcje w społeczności lokalnej, zapytana przez nas czym są działania obywatelskie, nie miała najmniejszych trudności z odpowiedziami. Praktyka pokazała uczestnikom projektu, że to:

- Pobudzanie u innych chęci do działania i organizacja różnorodnych wydarzeń, akcji na rzecz społeczności.
- (...) chęć wprowadzenia zmian, a nie siedzenie z założonymi rękami.
- Podejmowanie inicjatywy w dobrowolnym działaniu na rzecz innych, kreowanie pomysłów na działania i namawianie do tego innych osób tworzących społeczeństwo. To takie zadania, które po wypełnieniu dają ogromną satysfakcję.
- Okazywanie zainteresowania swoim społeczeństwem i zmaganie się z jego problemami poprzez realizowanie swoich projektów.
- Inicjatywa większej liczby osób, które chcą pomóc innym przełamać swoją nieśmiałość i pokazać, że warto być otwartym na innych i pomagać im. Działania tej grupy mają prowadzić do polepszenia warunków panujących w mieście czy danej społeczności.

Miasta Krosno, Strzyżów i Grójec oraz gmina Małkinia Górna zyskały 59 świadomych, proaktywnych obywateli wkraczających w dorosłość.

Po pierwsze ludzie, czyli kto jest potrzebny

Działając projektowo, potrzebujemy zespołu fachowców. W firmach, organizacjach pozarządowych i na uniwersytetach sięga się po specjalistów, którzy współdziałając ze sobą, podejmują się złożonych zadań, takich jak otwarcie nowej placówki, przeprowadzenie eksperymentu i opracowanie jego wyników, wdrożenie nowych rozwiązań, które usprawnią dotychczasowe funkcjonowanie organizacji a często i społeczeństwa. Tak samo **w pracy z młodzieżą warto sięgać do jej potencjału**. Wydobywać to, co młodzież potrafi, czym się interesuje, na czym się zna, ale też czego chce się nauczyć. Metoda projektowa może być doskonałą okazją do zdobywania przydatnej wiedzy i umiejętności. Dlatego dobrze, aby wokół młodzieży krążyli tutorzy, trenerzy, nauczyciele i eksperci z dziedzin, które mogą być przydatne w zadaniach, jakie młodzież stawia przed sobą sama (scenarzyści, filmowcy, fotografowie, dziennikarze, aktorzy i inne osoby). Jeśli są to **nie tylko specjaliści, ale też osoby otwarte i rozumiejące wagę partnerskiej współpracy z młodzieżą**, będą mogli wesprzeć młodych, poszerzając tym samym możliwości ich wpływu na otaczającą rzeczywistość.

Nie do przecenienia jest też **łączenie młodzieżowych zespołów projektowych z instytucjami z otoczenia społecznego**, jakimi są organizacje pozarządowe, ośrodki kultury, władze samorządowe czy inne, formalne i nieformalne, grupy młodzieżowe. Spotkania, dyskusje i współdziałanie mogą poszerzyć perspektywę młodzieży i spojrzenie na wiele spraw, w tym założone cele własnego projektu, przeświadczenie o aktywności innych i możliwościach, jakie już są w danej miejscowości. Realizacja projektu może być pretekstem do kontaktu z nowymi ludźmi i nauką wychodzenia do innych ze swoimi pomysłami, wątpliwościami i marzeniami. Współpraca wielu ludzi i instytucji jest zaś podstawą budowania kapitału społecznego, w tym zaufania i więzi, które są nam tak potrzebne, by móc aktywnie i twórczo działać i żyć w środowisku lokalnym.

Rola dorosłych w pracy z młodzieżą

Wspomniałam wyżej o trenerach i tutorach. To osoby, których specjalizacją jest praca z grupami, prowadzenie warsztatów i coaching. Podczas realizacji projektów potrzebni są ludzie, którzy potrafią stworzyć warunki do tego, aby zespół się integrował, współpracował, aby jego członkowie komunikowali się, często pomimo trudności wynikających na przykład z różnorodności charakterów, opinii, przyzwyczajzeń. Nie da się przecenić ich pracy szczególnie z młodymi osobami, które w szkole nie uczą się współpracy w takim stopniu jak przedmiotów szkolnych i często mają wiele nawyków, które nie wspierają budowania relacji, szanowania innych ludzi i ich pomysłów, tworzenia w zespole atmosfery bezpieczeństwa i otwartości. Z drugiej strony mają wiele mocnych stron i zapału, które mogą wykorzystać na wiele konstruktywnych sposobów.

Osoby pełniące role trenerów czy tutorów stwarzają na samym początku wspólnej pracy warunki do tego, aby każdy członek zespołu znalazł w nim swoje miejsce, określili, co chce w nim osiągnąć, co oferuje i czego potrzebuje. Na tej bazie tworzony jest **zestaw zasad i reguł, którymi kieruje się zespół, by móc zrealizować zamierzone cele**. Osoby dorosłe współpracujące z młodzieżą podczas tworzenia zasad mogą moderować dyskusję, ale też dzielić się własnym doświadczeniem, by zapobiec późniejszym nieporozumieniom czy innym trudnym sytuacjom. Typowe sprawy ustalane w grupie to zasady komunikacji podczas spotkań, częstotliwość, miejsce i czas ich trwania, sposób kontaktu między spotkaniami (wiadomości lub grupa na portalu facebook.com, e-maile, telekonferencje i inne). Im zespół dłużej funkcjonuje, tym zmniejsza się przestrzeń dla dorosłych liderów, a więcej odpowiedzialności naturalnie przejmuje młodzież¹.

Tak o pracy z młodzieżą mówi jedna z trenerek i wolontariuszek, Beata Piech:

Praca metodą projektową przygotowuje młodzież do przyszłego życia, w tym pracy zawodowej. Pokazuje, co jest ważne, zarówno w pracy zespołowej, jak i w działaniu. Uświadamia, że osiągnięcie celów wymaga pracy, ale wcześniej trzeba stworzyć plan. W szkole młodzież uczy się mnóstwa teorii. W projektach młodzież uczy się poprzez praktykę. Dzięki temu wiedzą nie tylko, jak w teoretyczny sposób zorganizować jakąś akcję w swoim środowisku, ale faktycznie umieją to zrobić. Ich pewność siebie i umiejętności rosną z każdą zorganizowaną przez nich aktywnością. Na koniec zostaje im ogromna satysfakcja z pracy, jakiej dokonali, co jest motywacją do kolejnych działań.

Więcej o tym można przeczytać w publikacji „Zaloguj się do działania...” <http://www.dobrezycie.org/system/files/attachments/publikacja-zaloguj-sie-do-dzialania-fundacja-dobre-zycie.pdf> str. 31-33.

Kluczowe elementy pracy projektowej

W programie „Obywatel PRO” już podczas cyklu warsztatów rozpoczęliśmy wdrażanie młodzieży w system pracy metodą projektową. Młodzi prowadzili uliczne sondy i przyglądali się swojemu środowisku, by zanalizować co jest potrzebne, a następnie wybrać kwestie, którymi chcą się zająć. **Diagnoza potrzeb powinna być jednym z pierwszych etapów wspólnej pracy.** Jej realizacja uczy, że chęć działania, jakiegokolwiek, to nie to samo co działanie celowe, zmierzające do określonej zmiany. To pierwsze często nie odbija się żadnym echem. Kolejny koncert, wystawa czy przedstawienie nabierają zupełnie innego znaczenia, jeśli są realizowane na rzecz pomocy lokalnemu domowi dziecka, stwarzają szansę prezentacji i rozwoju lokalnych talentów czy współdziałania mieszkańców tworzących wspólnie sztukę i jednocześnie budujących swoją tożsamość regionalną i więzi międzyludzkie. **Liczy się cel, który wychodzi poza indywidualne interesy, rozwija dobro wspólne, pomaga rozwiązać ważny problem.** Taki cel staje się wspólnym dla całego zespołu projektowego motorem działania.

red. Aleksandra Chodasz

Przy formułowaniu celów warto brać pod uwagę (...) realia, w których przyjdzie pracować grupie. Należy zastanowić się, jak nasze cele wpłyną na środowisko lokalne i grupę odbiorców. Już na tym etapie potrzebna jest burza mózgów i dyskusja w zespole projektowym, aby przewidzieć ewentualne zagrożenia i trudności dla celów projektu.

Kiedy wiemy już co i dlaczego chcemy zrobić, potrzebny jest plan. W „Obywatelu PRO” mieliśmy wyznaczone **ramy czasowe i budżet.** To zawężyło pole działania, wyznaczało ramy, w których wystarczyło **opracować szczegółowy harmonogram działań i podzielić się zadaniami.** Każdy powinien wiedzieć i rozumieć co i kiedy robi, za co jest odpowiedzialny on sam i inni, gdzie są pola styku poszczególnych zadań, jak zależą one jedne od drugich. Ważne, by w harmonogramie uwzględnić wszystkie zadania (organizacyjne i merytoryczne), nawet te, które mogłyby się wydawać nieistotne. Kiedy harmonogram jest opracowany szczegółowo, jest większa pewność, że przeznaczy się odpowiedni czas oraz zasoby ludzkie i finansowe na realizację projektu.

red. Chodasz Aleksandra, „Zaloguj się do działania. Praca z młodzieżą w społecznościach lokalnych”, Fundacja Rozwoju „Dobre Życie”, Lutcza 2013: <http://www.dobrezycie.org/system/files/attachments/publikacja-zaloguj-sie-do-dzialania-fundacja-dobre-zycie.pdf> str. 74.

Jakie kompetencje i wartości rozwija młodzież w pracy metodą projektową

Pierwszą i jedną z ważniejszych w dzisiejszym świecie kompetencji, jakie są rozwijane podczas wspólnej pracy projektowej, jest **nawiązywanie kontaktów i budowanie relacji**. Wokół projektów, jeśli są one realizowane z zaangażowaniem i wykraczają poza najbliższe otoczenie oraz celują w budowanie kapitału społecznego, wytworzona zostaje przestrzeń wielopłaszczyznowych relacji, które mają szansę stać się trwałym elementem zarówno lokalnej, jak i regionalnej wspólnoty. Tak właśnie stało się w programie „Obywatel PRO”, po którego zakończeniu młodzież nadal utrzymuje kontakty między sobą i z prowadzącymi, bierze udział w kolejnych inicjatywach i ma dalsze plany współpracy.

Jeśli praca w projekcie jest intensywna, jest w nim wiele zadań a cele są ambitne, to **młodzież uczy się współpracować i odnajdywać równowagę pomiędzy nastawieniem na zadanie, na relacje i na siebie samych**. Jak wskazywał John Adair w swoim modelu przywództwa, utrzymanie tej równowagi nie jest łatwe, ale konieczne. I tu wkroczyć mogą osoby dorosłe, tuteżnicy grup młodzieżowych czy nauczyciele jako ci, którzy mogą wskazać młodzieży sprawy, relacje i potrzeby, które wymagają uwagi, aby nie tylko zadanie zostało wykonane, ale aby ludzie czuli się w nim dobrze, a zespół przetrwał trudne chwile. W warunkach dbania równoległe o te trzy obszary jest **miejsce na zaistnienie i rozwój wartości takich jak empatia, szacunek, tolerancja, przyjaźń, lojalność i wzajemna pomoc**. Jest też przestrzeń na dyscyplinę i doskonalenie **umiejętności planowania i organizowania pracy własnej i innych, określanie własnego zdania i możliwości oraz podejmowania wyzwań, które je poszerzają**.

Podczas wspólnych działań młodzież niewątpliwie rozwija też **zdolności zarządzania sobą – swoimi emocjami, stresem – oraz umiejętności komunikacyjne**. Stając przed wieloma sytuacjami trudnymi, takimi jak odrzucenie własnej propozycji, dezaprobata środowiska, konflikt w grupie czy presja czasu, młody człowiek ma szansę lepiej poznać siebie i sprawdzić jak jest odbierany, kiedy komunikuje się w określony sposób. Osoby dorosłe współpracujące z młodzieżą lub młodzieżowi liderzy mogą tu być lustrem dla pozostałych, pomagać im ocenić swoje działania i zmieniać ich kierunek, eksperymentować z nowymi, często bardziej skutecznymi niż nawykowe, sposobami komunikacji z otoczeniem.

Praca metodą projektową przynosi również szeroki wachlarz korzyści wynikających z uczenia się skuteczności w działaniu. **Planowanie, dzielenie się zadaniami, monitorowanie postępów, tworzenie harmonogramów i budżetu, ekonomiczne spojrzenie na wydatki, dostrzeżenie, że nie wszystko, co chcemy zrobić, wymaga (dużych) pieniędzy** – to przydaje się nie tylko w czasie trwania projektu, ale zostaje w nas i z pewnością będzie przydatne w innych działaniach, a przede wszystkim w życiu.

Na pytanie o przydatność umiejętności, jakie młodzi udoskonali w trakcie programu „Obywatel PRO”, uzyskaliśmy w ewaluacji programu między innymi takie odpowiedzi:

Wykorzystam przede wszystkim umiejętność tworzenia pism formalnych oraz pisania artykułów na strony internetowe, gdyż wiąże się to z moją pasją, jaką jest pisanie. Podczas projektu i organizacji happeningów nawiązywaliśmy kontakty z wieloma organizacjami i Urzędem Miasta. Teraz wiem do kogo i gdzie mogę się udać w celu uzyskania informacji lub otrzymania wsparcia czy pomocy w organizacji wydarzeń kulturalnych.

[Przydatna będzie] umiejętność wypowiadania się, uzasadniania swoich decyzji, przeprowadzania rozmów z otoczeniem.

Umiejętność pracy w grupie, pewność siebie w rozmowach z ważnymi ludźmi.

Zaradność, komunikacja, współpraca, zarządzanie, wyrozumiałość, pomysłowość, kreatywność.

Umiejętność konwersacji, prowadzenie wywiadów – zadawanie pytań i odpowiadanie na nie.

Umiejętność komunikacji, realizowanie wytyczonych mi zadań, odpowiedzialność za cały projekt poprzez realizowanie swoich pojedynczych zadań.

Na pewno w życiu wykorzystam to, żeby nigdy się nie poddawać i zawsze dążyć do wyznaczonych celów. Wykorzystam również umiejętność patrzenia na świat z różnych perspektyw oraz kreatywnego myślenia.

A tak o swoim udziale w projekcie mówi jedna z uczestniczek „Obywatela PRO”, Karina Błażejowska z Liceum Ogólnokształcącego im. Adama Mickiewicza w Strzyżowie, która po jego zakończeniu została wolontariuszką w międzypokoleniowym programie Fundacji Rozwoju „Dobre Życie”:

Projekt „Obywatel PRO” sprawił, że nabrałam wiary we własne możliwości. Jestem szczęśliwa, że mogłam się znaleźć w takim projekcie z tak wspaniałymi ludźmi. Myślę, że pomógł on każdemu z nas stać się bardziej otwartym na ludzi i otoczenie. Za to wszystko serdecznie dziękuję.

Inna z uczestniczek dodaje:

Dzięki udziałowi w tym projekcie zrozumiałam, jak wiele możemy zdziałać, jeśli tylko tego chcemy. Zobaczyłam, że tak naprawdę, poruszając problemy i nagłaśniając je, jednocześnie możemy je zwalczać. Wiem, że nawet przez pozornie małe czyny młodzież polska może zmienić wiele w życiu całego kraju, aby kiedyś żyło nam się lepiej.

Jestem przekonana, że warto wspierać młodzież, by chciała i mogła aktywnie działać na rzecz otoczenia. Nie ma lepszej drogi rozwoju społeczeństwa obywatelskiego i państwa. Może z wyjątkiem pracy projektowej z dziećmi – bo im wcześniej dajemy ludziom wiarę i narzędzia do czynienia zmian, tym lepiej dla nas wszystkich.

**© Copyright by Stowarzyszenie Praktyków Dramy STOP-KLATKA
oraz Fundacja Rozwoju Dobre Życie, Warszawa 2014
www.stop-klatka.org.pl
www.dobrezycie.org**

**Koncepcja merytoryczna: Agnieszka Buśk, Aleksandra Chodasz
Redakcja językowa: Paulina Cylka
Opracowanie graficzne, skład: Kamil Pikora**

**Fotografie wykorzystane w publikacji pochodzą z archiwum
Stowarzyszenia Praktyków Dramy STOP-KLATKA
oraz Fundacji Rozwoju Dobre Życie.**